

Богун М.О. Ідеологія та духовність в контексті в культурного самовизначення // Культурно-мистецькі обрії України в контексті інтеграції до європейського співтовариства. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 110 – річчю від дня заснування Ніжинського коледжу культури і мистецтв мені М. Заньковецької. – Чернігів. ЧФ НАККК іМ, 2018.– Ч. I. – С. 31 – 33.

Богун Микола Олександрович

кандидат філос. наук, доцент Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

ІДЕОЛОГІЯ ТА ДУХОВНІСТЬ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

С. 31

Ідеологія – це сукупність ідей, поглядів, цінностей та настанов, що виражають політичні та правові інтереси певних соціальних груп, класів та націй, предметом яких є певні суспільні відносини. Ідеологія панівного класу, групи, корпорації (або державна ідеологія) є більш-менш систематизованою сукупністю ідей та цінностей, спрямованих на укріплення існуючої влади та політичного ладу, на апологетичне бачення історії цього ладу крізь призму інтересів пануючої групи. Глибинне обґрунтування цієї ідеології здійснюється в межах філософії (особливо філософії історії) та/або релігії. Також панівна ідеологія знаходить своє втілення у художніх практиках конкретної доби, які підтримуються (видаються, виставляються, вивчаються та популяризуються державним коштом).

С. 32

Ідеології, що проголошують необхідність кардинальних змін у суспільстві шляхом знищення певної його частини (класів, народів, соціальних груп), називають радикальними. В межах відповідних ідеологій революція розглядається як «локомотив історії» (К. Маркс), що сприяє розвитку суспільства. Протилежні за характером, консервативні ідеології виходять з аксіоми про небажаність революційних змін як таких, що призводять до великих людських жертв, війн, економічної та соціально-політичної деградації

суспільства у бік менш розвинутих соціальних організмів. Третій напрямок є реформаторським. Ідеологія реформаторських змін може перерости у свою протилежність – радикальну ідеологію в разі, якщо еволюційний розвиток суспільства не відбувається. У свою чергу, радикальна ідеологія може розвиватися наступним чином: вона поступово втрачає свій радикалізм та від дискурсу війни та боротьби переходить до теми співробітництва та миру. Та у будь-якому разі вона занепадає під тиском нової ідеології, що, як правило, є у певному відношенні протилежністю до попередньої. Інший варіант: не відкидаючи на словах попередню ідеологію певна владна група заради збереження своєї влади докорінно змінює політику, проводить економічні реформи, які реально вже не відповідають старій ідеології і стверджують принципово нові життєві цінності.

Основне протиріччя ідеології – це протиріччя між внутрішньо статичним характером певних ідеологічних цінностей, (що базуються на сукупності конкретних ідеологічних концептів – прогресу, справедливості, миру, національної гідності, мови тощо), та високими темпами старіння ідеології. Це протиріччя по суті є виразом діалектичного зв'язку між статикою та динамікою соціальних процесів. Тобто в межах культури динамізм ідеології має амбівалентний характер: вона важко піддається змінам і дуже швидко занепадає, тобто перестає відповідати цінностям людей: елементарно їм набридає, перестає їх хвилювати.

Саме тому деякі ідеології, особливо авторитарні, тоталітарні, посттоталітарні та неототалітарні змушені частково існувати за рахунок семантики та «енергетики» інших форм культури, зокрема релігії. Використання релігійних ідей та інституцій заради укріплення влади, зближення ідеологічного та релігійного контенту відбувається в процесі сакралізації ідеології. Механізм сакралізації не тільки допомагає укріпити ідеологію певними священними сенсами, але й відповідає статичній природі ідеології, оскільки ставить її *над*

С. 33

культурою у формі певної релігійної ідеології. Як правило, відповідні процеси здійснюються тоді, коли в політичному житті втрачається баланс прагматики та ідеології на користь останньої. Тобто якісь життя різко погіршується, а кількість ідеологічних заяв та акцій пропорційно збільшується в ритмі сакралізованих практик.

Яким чином реагують інші форми культури на відповідні зміни? Державна підтримка філософії та гуманітарних наук, а також художніх практик є дуже важливим фактором розвитку відповідних сфер культури. Однак за умови втрати ідеологією вищезгаданого балансу співробітництво із ідеологією може бути небезпечним в площині довговічності артефактів культури. Наприклад, якщо ми проаналізуємо семантику найбільш видатних творів доби радянського тоталітаризму або пост-тоталітаризму, то ми побачимо, що ідеологічні фрагменти у цих творах не заважають сприйняттю поза ідеологічного (подекуди і анти ідеологічного) сенсу, який несе основне змістовне навантаження. І навпаки, твори, семантика яких може бути зведеною до ідеологічної, втрачають повністю свою культурну актуальність і мають лише певну історичну цінність художньої ілюстрації. Тобто сама природа артефактів культури є такою, що вони або негативно реагують на псевдо-духовність або поглинаються ідеологією та дуже швидко втрачають своє культурне значення.

Піднесення культури в певний період розвитку суспільства співпадає із занепадом ідеології. І навпаки. Що ж до духовної складової культури, то вона, як живить культуру, так і використовується в межах ідеології. Та у першому варіанті ми отримуємо, як правило, позитивний результат, а у другому – негативний. Це можна пояснити тим, що творчість і духовність мають багато спільного, а влада і духовність у більшості випадків не сумісні як несумісні егоїзм та любов. Сильною є не та держава, яка має потужну ідеологію, а та, яка має розвинуту культуру (науку, освіту, філософію, мистецтво тощо) і високу духовність. Будь які насильницькі дії проти такої держави є безглуздими та навіть небезпечними. Агресор рано чи пізно підпаде під вплив високої

культури, яка зруйнує його ідеологію і здійснить культурну асиміляцію, тобто перетворить агресора на представника завойованої їм культури. Історія знає чимало тому прикладів як у стародавні, такі і новітні часи. Тому ми вважаємо, що єдиний шлях для України посісти у світі гідне місце серед інших країн – це вкладати гроші у розвиток культури та полишити спроби керувати духовною сферою з боку політиків та ідеологів.